

Dalí i la formiga: cara a cara amb l'ésser superior

Parlar de Salvador Dalí i dels animals és parlar d'un dels elements iconogràfics que protagonitzen la seva obra, fet que s'observa ja en una de les seves primeres creacions del 1915, pintada amb només 11 anys. Gats, gossos, aus i peixos formen part de les seves composicions, així com animals cada cop més exòtics, com elefants o rinoceronts. Cal afegir-hi els insectes: llagostes, mosques i formigues. Tots ells apareixen en la seva obra, cadascun amb el seu propi simbolisme.

La formiga és un dels animals que Dalí més admira, la trobem en el seu teló artístic de des de finals dels anys 20 fins gairebé al final de la seva obra pictòrica. Així doncs és l'animal que destacarem, ja que ha estat tractat amb un especial èmfasi i fascinació per Dalí.

Dalí s'incorpora al grup surrealista el 1929; moviment principalment format per escriptors, però que acaba acollint també pintors i escultors. Trobem un gran nombre d'obres dalinianes d'aquesta època, on hi apareixen formigues com *El joc lúgubre*, *El gran masturbador*, *Les acomodacions dels desitjos*, *Gala*, *La persistència de la memòria* o *Composició surrealista amb figures invisibles*ⁱ.

La simbologia que envolta l'obra del pintor no és senzilla. En l'oli *El gran masturbador* Dalí ens mostra mitjançant la formiga els seus desitjos alhora que els seus horrors; La formiga és la representació de la putrefacció que Dalí tem. A *La vida secreta de Salvador Dalí*, autobiografia del pintor que es publica el 1942, ens dóna les pistes per entendre l'atracció-repulsió que aquests insectes li provoquen.

[...] L'endemà al matí m'esperava un espectacle terrible – parlant d'una ratapinyada ferida—. Quan vaig arribar a la part del darrere del safareig, vaig trobar el got trabucat, desaparegudes les marietes, i la ratapinyada, bé que encara viva, coberta de formigues frenètiques, amb la carona torturada i ensenyant unes dents diminutes talment una vella [...]. Em vaig posar a tremolar, aclaparat per una emoció indescriptible que fou tot seguit dominada per la vergonya.

[...] Amb la rapidesa del llamp vaig agafar a la ratapinyada, tota plena de formigues, i la vaig aixecar fins a la meva boca, mogut per un sentiment de pietat irresistible [...].ⁱⁱ

El mateix any, el 1929, les formigues apareixen en una altra obra important de Dalí. Es tracta de la pel·lícula *Un Chien andalou*, un dels dos films que realitza amb el director de cinema i gran amic seu de la Residencia de Estudiantes de Madrid, Luis Buñuel. Aquest ens recorda en la seva autobiografia unes escenes impactants d'aquest film:

[...] esta película nació de la confluencia de dos sueños. Dalí me invito a pasar unos días en su casa y, al llegar a Figueras, yo le conté un sueño que había tenido poco antes, en el que una nube desflecada cortaba la luna y una cuchilla de afeitar hendía un ojo. Él, a su vez me dijo que la noche anterior había visto en sueños una mano llena de hormigas. Y añadió: ¿Y si, partiendo de esto, hiciéramos una película? [...]ⁱⁱⁱ

Foto de rodatge de la pel·lícula "Un Chien andalou", 1929.

Així mateix, Dalí explica en un article publicat a *La Publicitat*^{iv} el 7 de maig de 1929:

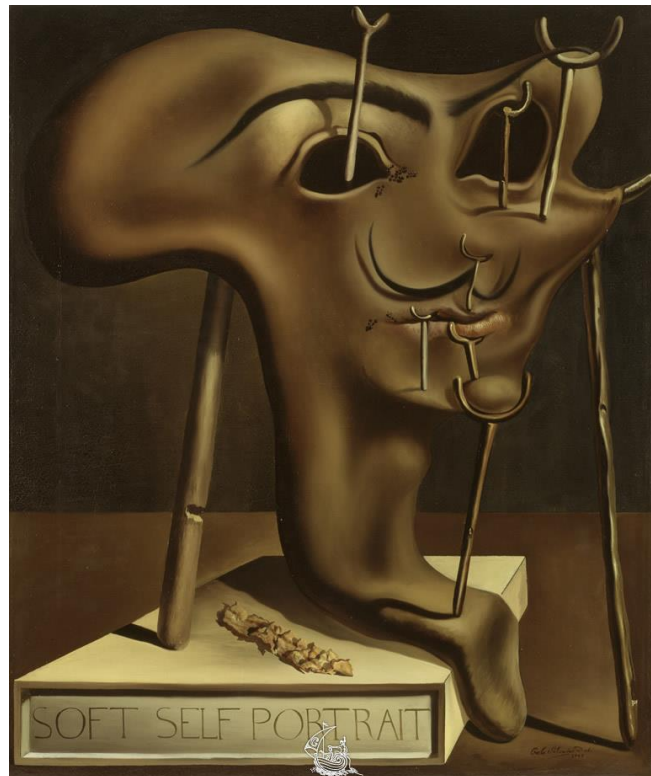
[...] Referent a les formigues, difícilíssimes de procurar-se formigues a París. Portem gastats 200 francs de taxi en busca de formigues, indispensables per al film d'avantguarda que amb Lluís Buñuel realitzem aquests dies a París [...].

A París no van trobar les formigues pel rodatge, i Buñuel les demana a Dalí que les hi faci arribar de Cadaqués. Finalment els insectes són enviats a la capital francesa des de la serra de Guadarrama.

Un altre film, en aquest cas un curtmetratge, en el qual apareix la formiga és *Destino*, una coproducció entre Walt Disney i Salvador Dalí del 1946. Tot i que l'original no té una durada de més de dos minuts, els hereus de Disney, amb els dissenys fets per Dalí i Disney, componen un breu film en el que també les formigues troben el seu espai, recuperant l'imaginari ja conegut d'*Un Chien andalou* però transformant-se fluidament en ciclistes.

Saltant en el temps, destaquem l'oli *Autoretrat tou*^v, del 1941. En aquesta obra, Dalí vol que descobrim que l'ànima de l'artista no té interès, només en té allò exterior: la seva pell, tova i comestible; sobre el rostre pinta les formigues i tal com indica el títol *Autoretrat tou amb bacó a la planxa*, també per ser menjat. En una entrevista del mateix any d'Alfred Frankenstein^{vi}, Dalí afirma:

[...] L'Autoretrat tou amb bacó fregit representa el meu cap sense un crani que el sostingui.
[...] La cansalada torrada emfasitza la consumibilitat de la carn, que les formigues devoren [...].

Soft self portrait with grilled bacon (Autoretrat tou amb bacó a la planxa), 1941, núm. cat. 505.

I molt més endavant el 1959 declara: “[...]he arribat a la certesa que la formiga és un ésser superior. Per conèixer ben bé una cosa, és necessari menjar-se-la, i aquestes formigues es mengen el temps [...]”.^{vii}

Dalí reitera al llarg de la seva carrera l'horror que sent per les formigues, esdevenint un dels motors creatius importants en la seva obra.

La incorporació al grup surrealista el 1929 permet a Dalí desenvolupar totalment la seva creativitat; plasmar les seves pors, els seus desitjos, en definitiva la seva pròpia humanitat en la seva creació artística, generant peces que captiven dia rere dia a l'espectador, sigui en les pintures, en els escrits o en la cinematografia.

Cada obra permet una lectura més acurada, entenent la llibertat amb la qual Dalí concep la formiga. Veure l'obra, analitzar-la, pensar-la, però des de la perspectiva lliure i espectacular daliniana. Lliures com les formigues que busquen el seu camí.

Fiona Mata
Cuca R. Costa
Centre d'Estudis Dalinians
Fundació Gala-Salvador Dalí

ⁱ Les obres de Salvador Dalí citades en aquesta publicació van acompanyades del número del Catàleg Raonat de Salvador Dalí consultable a http://www.salvador-dali.org/cataleg_raonat/ *El joc lúgubre*, 1929, col·lecció privada, núm. cat. 232; *Les acomodacions dels desitjos*, 1929, The Metropolitan Museum of Art, Nova York, núm. cat. 239; *El gran masturbador*, 1929, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, núm. cat. 235; *Gala*, 1931, Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, núm. cat. 278; *La persistència de la memòria*, 1931, The Museum of Modern Art, Nova York, núm. cat. 265; *Composició surrealista amb figures invisibles*, 1936, Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, núm. cat. 420.

ⁱⁱ Salvador Dalí, *La vida secreta de Salvador Dalí. A Obra completa*, vol. I, Textos autobiogràfics, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2003, p. 248-249.

ⁱⁱⁱ Luis Buñuel, *Mi último suspiro*, Plaza & Janés, Esplugues de Llobregat, 1985, p. 102-103.

^{iv} Salvador Dalí, "Documental-París-1929", *La Publicitat*, 07/05/1929, Barcelona.

^v *Autoretrat tou amb bacó a la planxa*, 1941, Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, núm. cat. 505.

^{vi} Alfred Frankenstein, "Una visita a les Galeries d'Art. L'artista Dalí posa per a un autoretrat", *San Francisco Chronicle*, 24/08/1941, San Francisco, CA. A *Obra completa*, vol. VII, Entrevistes, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2006, p. 78.

^{vii} Salvador Dalí, Manuel Menéndez-Chacón, "Dalí, aquell veí desconegut de Portlligat", *Blanco y Negro*, 22/05/1959, Madrid. A *Obra completa*, vol. VII, Entrevistes, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2006, p. 731.